

K NEJSTARŠÍ PODOBĚ HRADU BUCHLOVA

RADIM VRLA

On The Earliest Look Of Buchlov Castle

In 2020, the building history research of the Buchlov Castle was completed and uncovered some new information about its development. The presented article focuses on the earliest structures which were probably constructed around the mid-13th century. In the first place, they are two buildings in the southeast part of the castle core: a gate with a ground floor passage and an adjacent building with a rectangular floor plan. Both buildings retain Late Romanesque architectural elements in the original position. The article further deals with two prismatic towers that are related to the castle's earliest building stage as well. The western tower is better preserved with remains of the original vertical medieval division. The eastern tower was substantially rebuilt during the Late Gothic times. Its ground plan formation differs from the western tower, and it is possibly of an earlier origin.

Keywords: castle – Late Romanesque architecture – gate – jambs – prismatic tower

V roce 2020 byl dokončen stavebněhistorický průzkum hradu Buchlova, který přinesl některé nové informace k jeho stavebnímu vývoji. V předkládaném článku je věnována pozornost nejstarším konstrukcím, vzniklým zřejmě v době kolem poloviny 13. století. V první řadě je to dvojice objektů v jihovýchodní části hradního jádra. Jedná se o bránu s průjezdem v přízemí a přilehlý objekt obdélného půdorysu. V obou objektech jsou v původní poloze dochovány pozdně románské architektonické články. Dále článek pojednává o dvojici hranolových věží, spojovaných rovněž s nejstarší stavební fází hradu. Západní věž je dochována lépe, v jejím interiéru jsou patrné pozůstatky původního vertikálního středověkého členění. Východní věž byla silně přestavěna už v pozdní gotice. Její půdorysné utváření je odlišné od západní věže a je možné, že je staršího původu.

Klíčová slova: hrad – pozdně románská architektura – brána – ostění – hranolová věž

Hrad Buchlov zajisté náleží mezi nejceněnější a nejzajímavější památky svého druhu – a to nejenom v rámci České republiky (obr. 1). Jedním z hlavních důvodů je skutečnost, že jeho složitý stavební organismus v sobě nese velmi významné pozůstatky kvalitních architektur, přetvářejících jej po dobu téměř 800 let. Pro své nesporné kvality byl hrad v roce 2002 prohlášen za národní kulturní památku. NPÚ ÚOP v Kroměříži v roce 2020 zpracoval stavební část SHP hradu. Při průzkumech a dokumentaci, souvisejících s prací na uvedeném materiálu, bylo možno získat další nové, zpřesňující informace, které přinesly nové poznatky, či formulovaly nové otázky, týkající se stavebního vývoje hradu. Cílem tohoto článku je seznámit odbornou veřejnost s některými z nich, týkajícími se především stavebního vývoje hradu ve 13. století.¹⁾

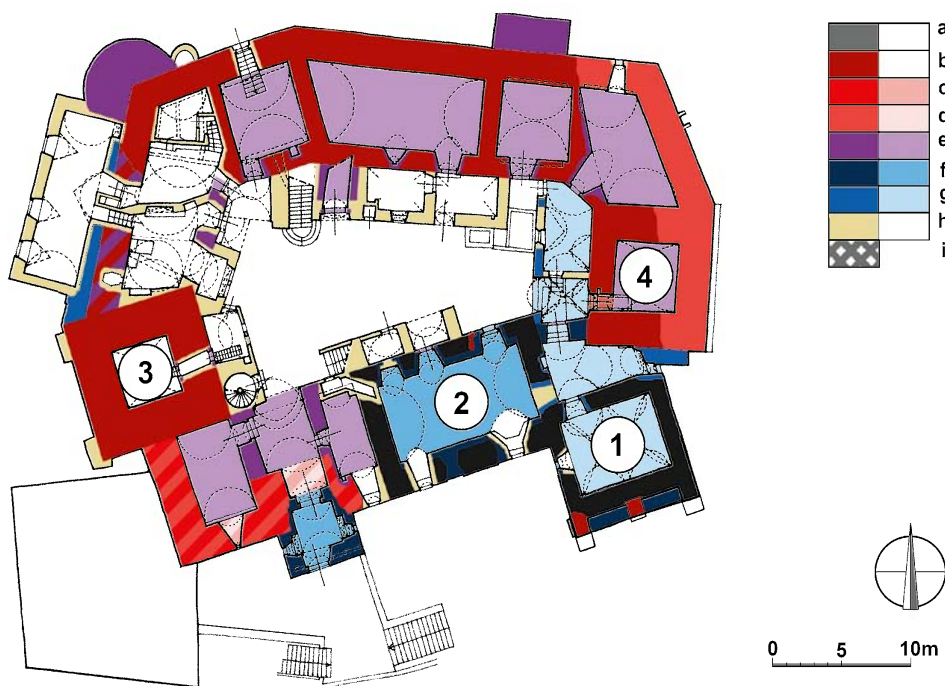
Obr. 1: Buchlov (okres Uherské Hradiště) – celkový pohled na areál hradu od jihu; hradním stavbám vévodí hmota hradního jádra s pozdně románskými stavbami (archiv Správy SH Buchlov, 2020)

POZDNĚ ROMÁNSKÉ STAVBY V JIHOVÝCHODNÍ ČÁSTI JÁDRA

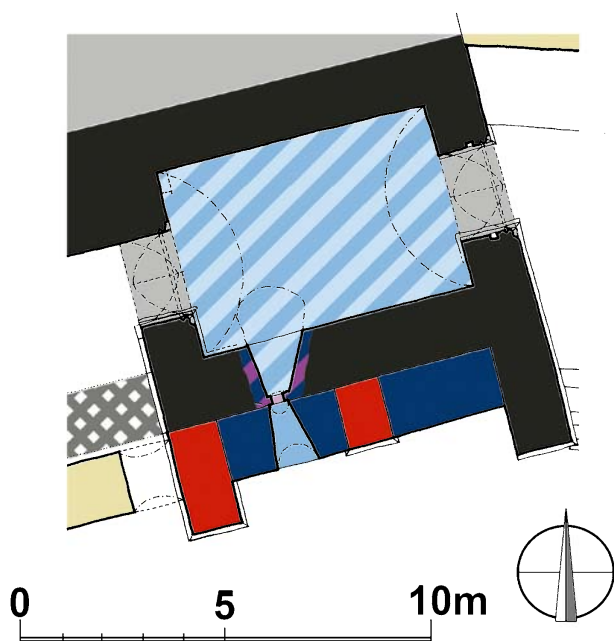
V této části předkládaného článku se budeme zabývat především spodní částí Kaplové věže a přilehlého objektu, spoluvytvářejícího východní část jižního křídla hradního jádra (obr. 2/1, 2, obr. 3). V rámci dokumentačních prací bylo možno provést přesnější zaměření ostění portálů

1) Texty i dokumentace, uvedené ve zmíněném SHP, byly pro účely tohoto článku rozšířeny a doplněny. Konkrétní literatura, zabývající se stavebními počátky hradu je uvedena v pozn. 3, 4, 6, 8, 10, 11, 12, 15, 16, 20 a 32, z další literatury vybírám: J. Kohoutek, Hrad jihovýchodní Moravy. Zlín 1995, s. 19–26, 122; J. Kohoutek – J. Novotný, Průzkumná sondáž v areálu hradu Buchlova (k. ú. Buchlov, okr. Uherské Hradiště), in: Přehledy výzkumů 1986, Brno 1989, s. 75; J. Kuthan, Česká architektura v době posledních Přemyslovců: města, hrady, kláštery, kostely. Praha 1994; J. Petrů, Státní hrad Buchlov – Státní zámek Buchlovice. Brno 1968; týž, Státní hrad Buchlov. Dějiny, stavební a umělecký vývoj a význam hradního are-

álu. Brno 1982; týž, Raněgotická kaple na hradě Buchlově, in: Monumentorum tutela 5, Brno 1969, s. 343–352; O. Piper, Österreichische Burgen 7. Wien 1909, s. 12–25; M. Pojsl, Hrad Buchlov, in: Malovaný kraj 9, č. 3, Břeclav 1973 s. 18–19; K. Svoboda, Hrad Buchlov na Moravě. Buchlovice 1934.

Obr. 2: Buchlov: A – půdorys přízemí hradního jádra s barevným vyznačením stáří středověkých a renesančních konstrukcí; a – pozdně románská fáze (kolem pol. 13. století), b – gotika 1 (2. pol. 13. století – 1. pol. 14. století), c – gotika 2 (polovina 14. století – pol. 15. století), d – gotika 3 (70. – 80. roky 15. století), e – gotika 4 (přelom 15. a 16. století), f – renesance 1 (kolem pol. 16. století), g – renesance 2 (konec 16. – 1. pol. 17. století), h – mladší konstrukce, i – předpokládaný průběh pozdně románské hradby u západního průčelí Kaplové věže (viz obr. 3); dále jsou v půdorysu označeny části jádra, zmiňované v textu: 1 – Kaplová věž s bránou, 2 – jihovýchodní objekt, 3 – západní věž, 4 – východní (Archivní) věž (všechny snímky a kresby R. Vrla, 2021, není-li uvedeno jinak).

Obr. 3: Buchlov – půdorys průjezdu brány v suterénu Kaplové věže s vyznačením předpokládaného stáří jednotlivých konstrukcí, legenda barevného označení – viz obr. 2.

brány v dolní části Kaplové věže²⁾ a okenního ostění mírně hrotitého okna v patře jižní fasády přilehlé části jižního křídla. Profilace portálů brány počíná na čelní ploše ostění

2) Dokumentaci usnadnil i fakt, že prostor průjezdu brány, dlouhodobě využívaný jako kotec pro hlídání psa, byl v roce 2019 zcela vyčištěn a vyklizen.

ní drobným okosením, na které navazuje vyžlabení a oblý prut, oddělený od plochy špalety mělkým výřezem (obr. 4/C). Průběžná profilace vyrůstá v trnoži z oblého dráčku, ten se však zde svým hrotem obrací proti přichozímu a jeho oblý průběh zdobí plochu špalety (obr. 5). Mírně lomený oblouk východního portálu brány (obr. 4/A) vyrůstá z rozšířené trnože, završené esovitě prohnutou stříškou (obr. 4/D). Rozšířená trnož probíhá až k vnitřní ploše ostění, kde je ukončena svislou plochou, na východní straně pak probíhá po obou stranách od vjezdu, vytvářejíc trnož celého průčelí brány. Na severní straně se dnes zanořuje pod terén, na straně opačné pak probíhá plynule až k jihovýchodnímu nároží, tvořenému opěrným pilířem, který je integrální součástí stavby. Zde se zalomuje na jeho jižní čelo a u jeho jihozápadního nároží je opět ukončena svislou plochou (obr. 6 vpravo). Poněkud odlišná je si-

tuace u západního portálu brány (obr. 4/B, obr. 7); rozšířená trnož zdobí východní (interiérovou) stěnu, u severní špalety je odsekána, na jižní straně je zčásti dochována, situace v jihozápadním koutě průjezdu svědčí o tom, že přecházela i na jižní stěnu průjezdu, resp. na její západní část. Trnož krytá profilovanou římsou se zalomuje na plochu špalet průjezdu, na vnější, západní straně, však probíhá dál v ploše průčelí. Tato situace je patrná pouze u jižní stojky portálu, u protější stojky je soklová partie druhotně odsekána (obr. 4/B). I zde je rozšířený sokl završen stejně tvarovanou stříškou jako u východního portálu. U západního průčelí je pravouhlé zalomení trnože v úzké, svislé partii odsekáno, v dalším pokračování na západní stěně však dochází ke změně profilace jejího završení; esovitě tvarovaná stříška je zde dochována pouze v délce cca 120 cm od špalety portálu. Odsud je pak rozšířená trnož, probíhající ve stejné výšce i šířce, završena prvkem s pultově se svažující stříškou (obr. 6). Takto završená trnož pak obíhá jihozápadní opěrný pilíř, ze stejné tvarované trnože pak vyrůstá i střední pilíř, „utopený“ dnes ve vnější fasádě druhotně rozšířené jižní zdi brány.

V interiéru brány, pozměněném valenou renesanční klenbou s novodobou, cementovou omítkou na povrchu (obr. 3, obr. 7), dále zaujme mírně poškozená klenební konzola pozdně románského tvarosloví, situovaná v západní stěně, v blízkosti severozápadního koutu prostoru (obr. 7 vpravo, obr. 8). Stěna v okolí konzoly a okraje konzoly samotné jsou pokryty zmíněnou novodobou omítkou, takže nelze zkoumat její vztah ke zdivu – vzhledem k její poloze je však téměř jisté, že je zde umístěna druhotně – bez původní funkce.

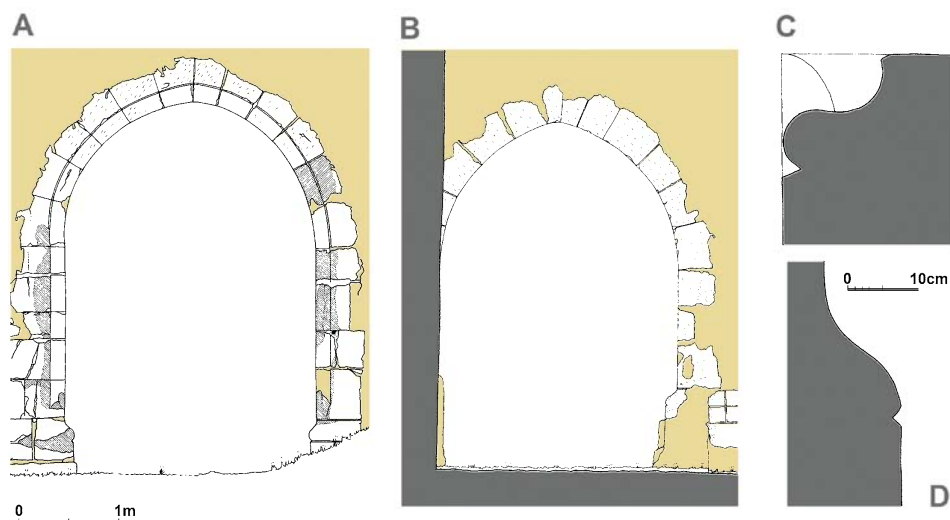

Ve své západní části je jižní stěna prostoru průjezdu prolomena drobnou okenní nikou s vně se půdorysně nesouměrně zužujícími špaletami, do interiéru sklopeným parapetem a poměrně plochým, do interiéru mírně stoupajícím záklenkem, pronikajícím valenou klenbou průjezdu (obr. 7 vlevo). Okno obdélného tvaru o světelných rozměrech 28 × 85 cm je opatřeno v kameni sekaným ostěním bez profilace s druhotně vsazenou kovanou mříží. Vnější plocha ostění je situována cca 160 cm od jižní stěny průjezdu, zeď samotná je však široká cca 310 cm. Jižní část zdi, široká cca 150 cm, je prolomena další, vně se rozšiřující nikou s oblým záklenkem, přiloženou k vnějšímu líci ostění (srov. obr. 6, nahoře uprostřed). Samotné ostění je sestaveno ze 4 v kameni sekaných bloků, přičemž nižší, východní stojka je v horní části doplněna cihlou. Parapet niky na severní straně původně překrýval spodní část ostění, při novodobých úpravách byla jeho jižní část odstraněna a v ponechané kaverně je přístupný parapet okenního ostění. Parapet na jižní straně je vodorovný, tvoří jej vrstva suti, ohraničená subtilní cihelnou příčkou u jižního líce zdi. I tento stav je dílem novodobých úprav.

U východního portálu dnes nejsou dochovány žádné stopy po způsobu uzavírání brány; absence případných otvorů pro zasouvací závoru může být způsobena pozdějšími zásahy (úpravy při vkládání mladší klenby, novodobé zásahy při odstranění mladších zazdívek...), jasno zde však může vnést pouze případný hloubkový průzkum.

Nyní si povšimněme objektu souvisejícího se severozápadním nárožím popsané brány (obr. 2/2). Jak je výše uvedeno, v jeho jižním průčelí jsou v úrovni prvního patra dochována ostění dvojice rozměrných, mírně hrotitých oken (obr. 9/A, obr. 11/2). Profilace těchto ostění je v obou případech shodná (obr. 9/B). Vychází ze stejného principu, jako u portálů brány, je však ale složitější; špaleta i čelní plocha jsou pročleněny mělkými výřezy, na které navazují oblé pruty, oddělené vyžlabením. Hmota čelního prutu je tímto vyžlabením projmuta, to pak plynule přechází na prut zadní. Oba pruty zde v trnoži vyrůstají z drápků, které jsou však expresivně lomené (obr. 10). Obě ostění byla analyticky přiznána při posledních úpravách v 90. letech 20. století, v úrovni přízemí je pak ve stávající fasádě mírně vpadlou plochou naznačena existence dvojice dalších, půlkruhem sklenutých oken, jejichž poloha neodpovídá osám zmíněných oken v patře (obr. 11/2). Nalevo odsud je v půdorysně přímo probíhajícím zdivu analyticky přiznán pozůstatek tupohlavého nároží, kterým se půdorysný průběh popisované jižní zdi původně lomil k severozápadu (obr. 11/5).

Několik dalších stavebních detailů, náležejících popisovanému objektu, je patrné v nádvorní fasádě. Především se jedná o armatury obou nároží objektu, prosvítající

Obr. 4: Buchlov – zaměření architektonických detailů brány; A – portál ve východním průčelí, pohled od východu, B – portál v západním průčelí, pohled od západu, C – profilace ostění portálů brány, D – profilace soklové římsy, související s architekturou portálů brány; legenda označení ploch – viz obr. 8.

stávajícími omítkami a nátěry průčelí (obr. 12). Jsou zhotoveny z hladce opracovaných bloků a jejich horní dochovaná úroveň sahá až do plochy spodní partie dnešního 2. patra. Ve východní části fasády přízemí je analyticky přiznán fragment ostění štíhlého, hrotitého okna (obr. 12 dole, obr. 13). Z původní situace je dochována pravá stojka, budovaná ze dvou bloků, náběh archivolty a parapet (část parapetu?) s náběhem další stojky. Vnitřní hrany ostění jsou zdobeny průběžným okosením. Parapet je situován jen nízký nad stávající dlažbou nádvoří. V analyticky přiznané sondě je přístupná i zadní plocha stojek, která se pak zalamuje kolmo k rovině fasády, tvoříc část špalety okenní niky. Zadní stěna sondy má mírně šikmý průběh (směrem dolů se zužuje) a je pokryta historickou omítkou. Pravděpodobně se jedná o část jednodílného okna, za současného stavu však nelze vyloučit ani okno sdružené.

Styk obou popisovaných staveb vytváří v půdoryse jistou anomálii; jižní fasáda jižní zdi objektu s hrotitými okny probíhá v půdorysné úrovni severní špalety ostění vnitřního průjezdu brány; hmota ostění zde tedy nevyčnívá z plochy zdi (obr. 3). Sokl ostění, bezpochyby původně vyvinutý stejně, jako na protější straně, je zde druhotně odsekán. Hladké bloky ostění západní strany výřezu průjezdu (druhotně obnažené) se zde neorganicky zanořují do zmíněné jižní zdi objektu (obr. 4/B).

Pokusme se nyní, na základě dokumentovaných situací, vyslovit teze o stavebním vývoji popsaných konstrukcí. Na rozdíl od některých starších badatelů mám za to, že nejstaršími prokazatelně existujícími stavbami v areálu hradního jádra jsou výše popsané stavby, tedy spodní část Kaplové věže s bránou a přilehlý objekt s dvojicí mírně hrotitých oken. Podle mého názoru je možné v dnešní architektuře brány rozeznat dvě základní stavební etapy, kterými objekt prošel v průběhu 13. století. V nejstarší fázi zde vznikl objekt obdélného půdorysu, na severní straně pravděpodobně přiložený ke skalní stěně. V jeho přízemí byl situován rozměrný průjezd brány, vybavený dvojicí v kameni sekaných portálů velmi kvalitního provedení. Jihovýchodní nároží objektu bylo zpevněno k jihu vybíhajícím opěrným pilířem, jehož východní stěna byla

Obr. 5: Buchlov – trnož jižní stojky západního portálu brány, pohled od severovýchodu.

součástí hlavního průčelí a plynule na ni přecházena profilovaná římsa soklu, zalamující se pak i na jeho stěnu jižní, u jejíhož západního okraje končila. Rozšířený sokl završený římsou stejně profilace zdobil i boční partie západní stěny průjezdu, je možné, že přecházel i na jeho jižní a severní stěnu (viz výše). Zmíněný sokl se zalamoval kolem špalet západního otvoru průjezdu a přecházel na západní průčelí brány – zde byl však proveden pouze v jeho pohledové partii; změnu profilace římsy v jižní části, i mírně neorganické napojení prvků zde lze vysvětlit jednoduše. Profilovaná, stará římsa probíhala až do míst, kde se na západní průčelí brány napojovala dnes již neexistující hradba, vymezující z jižní strany trasu přístupové komunikace v prostoru západně od brány. Tato hradba probíhala přibližně v půdorysné úrovni jižní zdi stavby. Nevíme, jestli dochovaná klenební konzola byla součástí prostoru průjezdu brány (který by v tom případě měl být zaklenut), případně pocházela z jiného hradního interiéru. Je velmi pravděpodobné, že popsané okno v jižní zdi průjezdu není dílem původní stavební etapy, ani následných středověkých etap.

U obou sledovaných staveb je možno, na základě in situ dochovaných architektonických detailů, předpokládat přibližně stejnou dobu výstavby. Rámcově zde lze uvažovat o období kolem poloviny 13. století. Zmíněná anomálie ve styku obou staveb může naznačovat, že v průběhu výstavby byla jako první vystavěna brána, ke které byla vzápětí přiložena jižní zeď sousedního objektu, jejíž vysunutí k jihu může souviset s tvarem a polohou skalního podloží, případně s jinou eventualitou, kterou dnes

Obr. 6: Buchlov – spodní partie Kaplové věže s bránou, pohled od jihozápadu; napravo trojice pilířů v jižní zdi věže (prostřední z nich je „pohlčen“ mladší přístavbou), vlevo, v průhledu otvorem v recentním opěrném pilíři, je vidět spodní část západního portálu brány.

nejíme schopni odhalit. Za pozornost jistě stojí i nepravidelné rozmístění oken v jižní fasádě objektu; k důvodu tohoto řešení, ale i k funkci objektu samotného se zatím nedovedeme přesněji vyjádřit.³⁾ Z interiéru objektu dnes neznáme žádný detail; vzhledem k rozmístění oken můžeme uvažovat o tom, že úroveň dnešní podlahy 1. patra leží přibližně v úrovni podlahy původní, v přízemí však byla situace složitější (viz níže).

V pokročilé druhé polovině 13. století je předpokládána výstavba velmi kvalitního prostoru kaple nad průjezdem brány.⁴⁾ Dvojice obdélných polí žebrové, křížové klenby, završující její prostor, bylo potřeba vynést dalšími opěrnými pilíři, situovanými na jižní straně. Předpokládáný starší pilíř u jihovýchodního nároží byl tedy doplněn dalším, obdobně půdorysně vyvinutým pilířem u nároží jihozápadního a kratším pilířem v ose jižní zdi. Jejich rozšířené trnože jsou opatřeny v kameni sekanou římsou jednoduchého, pultového sklonu, které jsou jasně odlišují od starších prvků. U starší fáze je možno předpokládat, že trnoží s profilovanou římsou bylo vybaveno hlavní průčelí brány, i s pohledovými stěnami opěrného pilíře a plocha západní fasády po stranách portálu – pouze však v prostoru uličky předpokládaného parkánu. Jižní fasáda brány, na kterou navazovala hradba zmíněného parkánu, už zřejmě nebyla pohledově exponovaná – obracela se do skalnatého svahu.⁵⁾

Je pravděpodobné, že při následné úpravě, kterou spojujeme s pokročilým 13. stoletím, došlo k odstranění vý-

3) Co se týká funkce objektu, dříve byl považován za původní hradní palác (naposledy M. Plaček, Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí. Praha 2001, s. 142, tam další literaturu), což je, vzhledem k rozměrům a utváření objektu, málo pravděpodobné. Nověji je zvažována i sakrální funkce objektu (srov. literaturu v pozn. 12, s. 28). Objekt je ovšem možné spojit např. i se sídlem purkrabího.

4) O. Pánek – J. Němec – Z. Gardavský, Hrad Buchlov, věž brány a kaple. SÚRPMO Brno – Olomouc 1976 (strojopis práce uložen na SH Buchlov a NPÚ ÚOP v Kroměříži); k tomuto materiálu podrobněji ve 4. kap. tohoto článku; nověji M. Plaček, o. c. v pozn. 3, s. 144 – tam další liter.

5) Za současného stavu znalostí nejsme schopni stanovit, jestli tento svah ležel vně tehdejší opevněné plochy hradu (viz níže).

še zmíněné parkánové hradby a dvojicí nových opěrných pilířů doplněné jižní průčelí se začalo více pohledově uplatňovat z ohrazeného prostoru hradního areálu. Pro tento předpoklad je nutná existence nové hradby, posunuté zde níže do svahu, jejíž případnou polohu, podobu a rozsah plochy jí vymezené dnes nejsme schopni ani odhadnout.

Ve stejném období je prokazatelně upravován i sousední objekt; svědčí o tom fragment štíhlého hrotitého okna v nádvořním průčelí. Jeho současná poloha (parapet leží v úrovni stávající dlažby nádvoří) svědčí o tom, že v době jeho zřízení ležela úroveň této části nádvoří níže; totéž lze říct o podlaze přízemí objektu (dnešní podlaha přízemí leží v podstatě v úrovni nádvoří).

Interiéry sledovaného objektu byly radikálně přestavěny v období kolem poloviny 16. století.⁶⁾ S touto aktivitou pravděpodobně souvisí i druhotné požití bloku stojky ostění shodné profilace, jako je popsáno u oken v jižní fasádě (obr. 9/C). Blok byl objeven v armatuře nároží hospodářského traktu, uzavírajícího jižní stranu 2. nádvoří. Tento trakt vzniká rovněž v době kolem poloviny 16. století a je velmi pravděpodobné, že zmíněný blok pochází právě z jihovýchodního objektu,⁷⁾ kde mohl být součástí ostění zaniklého okna, či vstupu.

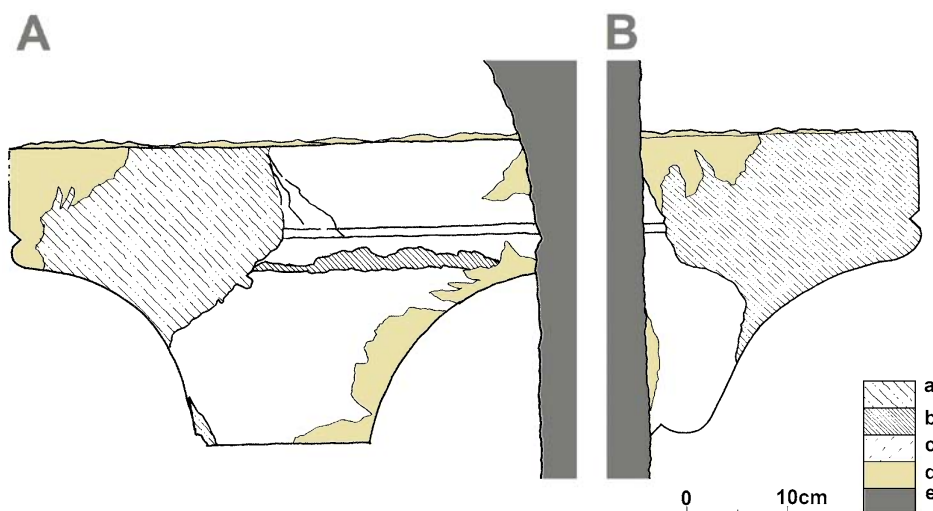
ZÁPADNÍ VĚŽ JÁDRA

Západní věž hradu Buchlova představuje mohutnou stavbu čtvercového půdorysu o rozměrech cca 10 × 10 m (obr. 2/3). Její dnešní výška dosahuje cca 22,5 m nad úroveň stávající dlažby nádvoří, přibližně stejnou výšku má i její západní průčelí, obrácené do parkánu. Interiér věže obsahuje ve stávajícím horizontálním členění přízemí a 1. až 3. patro, nahore je pak věž kryta zaatikovou střechou.

Přízemí věže je tvořeno valenou klenbou završeným, neosvětleným prostorem, vysokým cca 5 m (obr. 14/A, obr. 15/A). Místnost je přístupná úzkou chodbičkou, druhotně proraženou v cca 3 m široké, východní zdi věže.

Obr. 7: Buchlov – interiér průjezdu brány, pohled od severovýchodu na západní portál; vpravo v koutě klenbové konzoly, vlevo okénko v jižní zdi.

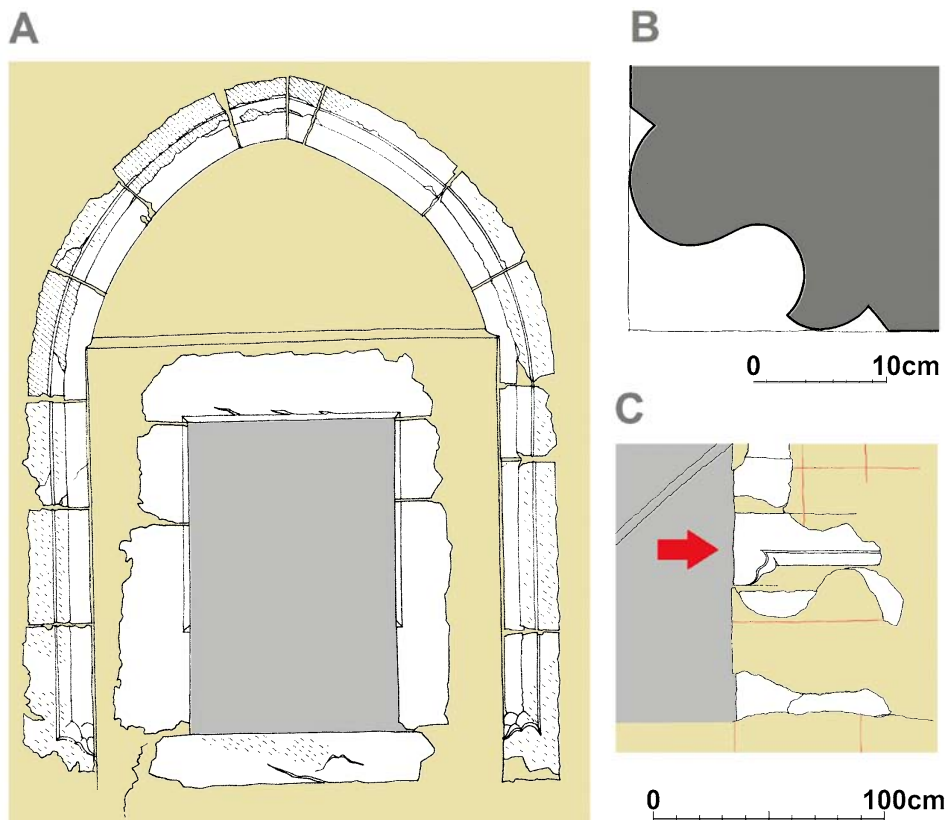

Obr. 8: Buchlov – zaměření klenbové konzoly v západní stěně průjezdu; A – pohled od východu, B – pohled od jihu; legenda označení ploch: a – odlomený povrch kamene, b – ohlazený a zvětralý povrch kamene, c – povrch opatřený pekovaním, d – malta a omítka, e – zdivo, architektonické detaily a terén v řezu.

Vstupy do chodbičky jsou z obou stran vybaveny v kamenní sekanými ostěními, práh západního z nich je situován cca 2,5 m nad podlahou prostoru. Podlaha místnosti je tvořena neupraveným skalním podloží, stěny místnosti nasedají přímo na toto skalní podloží a ve svých spodních částech jsou budovány z lomového zdiva nepříliš pečlivé skladby. Ve zdivu je zde použito i velkých kusů horniny, místy jsou patrné i drobné úlomky cihel – jedná se však o pozdější úpravy. Zmíněná spodní partie zdiva má výrazně světlejší odstín, než partie nadlehlé, ty jsou tmavší a pokud je možno soudit, skladba jejich líců je pečlivější. Tato partie, jejíž spodní okraj leží ve výšce cca 1–1,5 m nad úrovní podlahy (jedná se o vodorovnou linii, výška neupravené podlahy kolísá) je zčásti pokryta zbytky interiérové omítky, na jejímž povrchu jsou pozůstatky bílých li-

6) R. Vřha, Hrad Buchlov. Stavebněhistorický průzkum, I. stavební část. NPÚ ÚOP v Kroměříži 2020 (elaborát uložen na SH Buchlov, NPÚ ÚPS v Kroměříži a NPÚ ÚOP v Kroměříži), s. 357.

7) Tamtéž, s. 359.

Obr. 9: Buchlov: A – ostění východního okna v patře jižního křídla jádra, pohled od jihu, stávající situace s analytickým příznáním ostění kolem mladšího okna; B – profilace ostění téhož okna (východní stojka); C – detail zaměření bloku obdobné profilace, druhotně použitého v armatuře nároží renesančního objektu na druhém nádvoří, pohled od západu; legenda barevného označení – viz obr. 8.

Obr. 10: Buchlov – východní okno v patře jižní fasády jižního křídla, detail východní trnože ostění, stav 2020.

ček. V nejvyšších částech stěny tvoří omítka s dochovanými ličkami souvislou velkou plochu. Na západní stěně je dochován i zlomek vodorovné linie, kterou byla tato omítka ve své dolní partii ukončena; tento detail leží cca 2 m nad patou zdi. Zmíněná klenba má rezný, cihelný líc a její paty byly do severní a jižní zdi vloženy dodatečně. Čela klenby jsou pokryta výše zmíněnou interiérovou omítkou, která zde nepřerušeně probíhá i za zdivo klenby.

Místnost v prvním patře je rovněž završena valenou klenbou, západní stěna je pročleněna okenní nikou, protější pak nikou vstupní a topnou komorou, související s dochovanými kachlovými kamny (obr. 14/A, obr. 15/B). Zmíněné otvory i kamna jsou novověkého původu, stěny i klenba jsou pokryty interiérovou omítkou. Z místnosti, ležící jižně odsud je do hmoty věže vyhloubena půdorysně poměrně složitě utvářená, klenutá chodbička, zpřístupňující dnes zaniklý převět, situ-

ovaný v koutě mezi jižní stěnou věže a západní stěnou jižního křídla. Chodbička je dnes přístupná ze zmíněné místnosti vstupem, vybaveným úzkým, hrotitě završeným ostěním, jehož hrana je zdobena okosením, které je v trnožích ukončeno poškozeným, oblým prvkem (ostění nese stopy druhotných úprav, či druhotného osazení). Na historickém zaměření od A. Prokopa z roku 1891 je zde zachycena zaslepená chodbička, probíhající přímo skrze šířku jižní zdi do interiéru věže;⁸⁾ dnes není v omítaných plochách stěn patrna žádná anomálie, prokazující její existenci).

2. patro věže dnes zaujímá místnost, zaklenutá valenou klenbou s odsazenými patami a se styčnými lunetami, jejichž hrany jsou vytaženy v hřebínky (obr. 14/A, obr. 15/C). Místnost je osvětlena novověkými okny od východu i západu, jižní zeď je prolomena vstupem a topnou komorou, náležející dochovaným kachlovým kamnům. Popsané detaily místnosti jsou novověké.

3. patro obsahuje jediný do krovu otevřený prostor, přístupný z úrovně pod podlahou druhotně proraženým vstupem od severu, z prostoru půdy (obr. 14/A, obr. 15/D). Zdi prostoru, kromě zdi severní, mají po celé výšce místnosti konstantní šířku cca 2,2 m, zmíněná severní zeď je užší (cca 1,7 m). V úrovni roštu krovu se pak šířka zdiva vodorovným ústupkem na všech čtyřech stranách zmenšuje na cca 1,2 m). Líce zdiv, jsou zřejmě tvořeny převážně lomovým, kamenným zdivem, zúžená horní část je budována převážně ze zdiva cihelného. Situace je zde ovšem má-

8) A. Prokop, Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher beziehung. Vídeň 1904, s. 223, obr. 306.

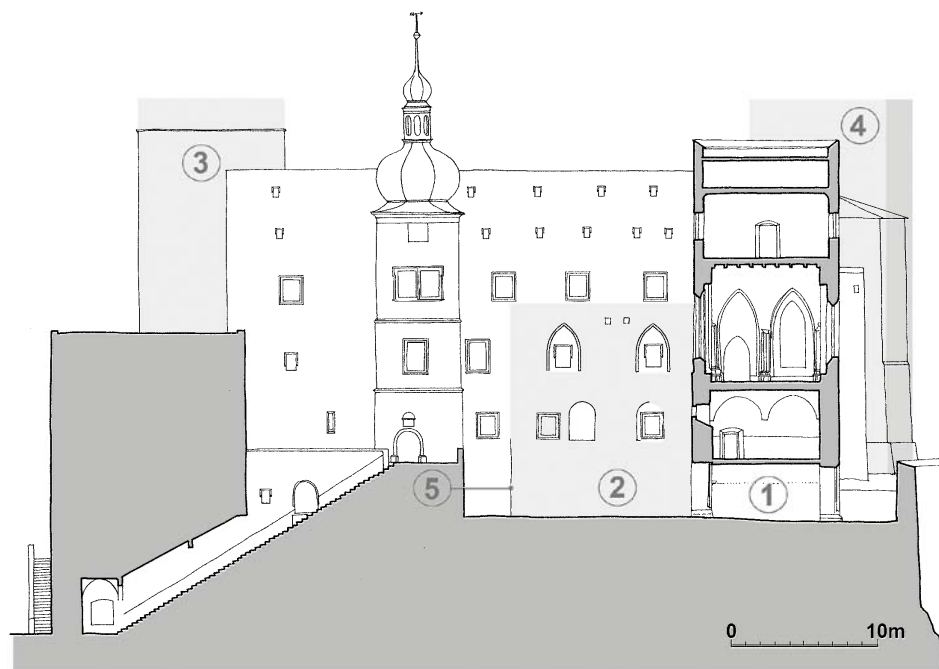

lo přehledná díky novodobým maltovým vysprávkám, pocházejícím převážně z doby po požáru hradu v roce 1932. Severní stěna prostoru je prolomena rozměrnou okenní nikou se segmentovým záklenkem a do interiéru se půdorysně mírně rozevírajícími špaletami; záklenek je sestaven z dvojice cihelných pasů, interiér niky má novodobou omítku a od interiéru věže je uzavřen novodobou příčkou s kovovými dveřmi. V ose východní stěny, v její horní části, je patrna obdélná plocha zazdivky drobné okenní niky, jejíž ostění je zachováno na vnější fasádě (viz níže); zazdivka je budována ze smíšeného zdiva. V ose západní stěny, tentokrát v její dolní polovině, je patrna nejasná anomálie ve skladbě zdiva, v jižní stěně je pak drobná, amorfni kaverna.

V celé své výšce je dnes přístupné pouze západní průčelí věže. Jeho spodní část tvoří rozšířený sokl, završený římsou pultového sklonu, budovanou z kamenných, sekaných bloků. Sokl přechází plynule i na severní a jižní stěnu, u nároží je zčásti překryt dvojicí recentních opěrných pilířů. Nároží věže jsou po celé výšce armována v kameni sekanými kvádry, zdivo je kamenné, lomové. V ose průčelí v úrovni 1. a 2. patra je průčelí prolomeno novověkými okny, situovanými v cihelných zazdivkách. V ploše nad zmíněnými okny, v úrovni 3. patra je v patrna partie nepravidelného tvaru překrytá maltou, v horní části je zdivo budováno z cihel a větších bloků kamene. Zde se nachází drobný otvor, kterým je prostrčen střešní žlab, nad ním se nachází segmentový cihelný pas, související pravděpodobně s existencí jiného otvoru.

Ze severního průčelí věže je přístupná pouze horní část, nad střechami přilehlého křídla; v poměrně kompaktním zdivu je zde patrna cihelná plocha, odpovídající okenní nise ve 3. patře (viz výše); nahoře je ohraničena dvojitým cihelným pasem segmentového průběhu, cihelná plocha pod pasem je prolomena drobným, obdélným okénkem s dřevěným překladem.

Východní průčelí je ve své horní partii dobře patrné z nádvoří, jeho zdivo působí kompaktně, v horní partii je dochováno ostění drobného okénka; výřez okénka je hrotitý, jeho ostění je složeno ze čtyř bloků – dvojici krátkých stojek, archivoly a poškozeného parapetu (obr. 16). Hrany ostění jsou zdobené průběžným okosením, horní partie zdiva nad popsáním oknem je utvářena stejně jako u severního průčelí (viz výše). Velmi zajímavá situace je dnes ukryta pod stříškami přilehlého chodbového traktu; ze stísněného prostoru je zde patrná archivolta hrotitého portálu, vybaveného v kameni sekaným ostěním, jehož hrana je zdobena okosením (14/E, obr. 17). Z prostoru pudy jsou přístupné 3 bloky ostění, přičemž prostřední

Obr. 11: Buchlov – zjednodušené zaměření jižní fasády jádra s vyznačením objektů, zmíněných v textu; 1 – průjezd brány v suterénu Kaplové věže, 2 – pozdně románský objekt v jižním křídle, 3 – západní věž, 4 – východní věž, 5 – místo tupého nároží.

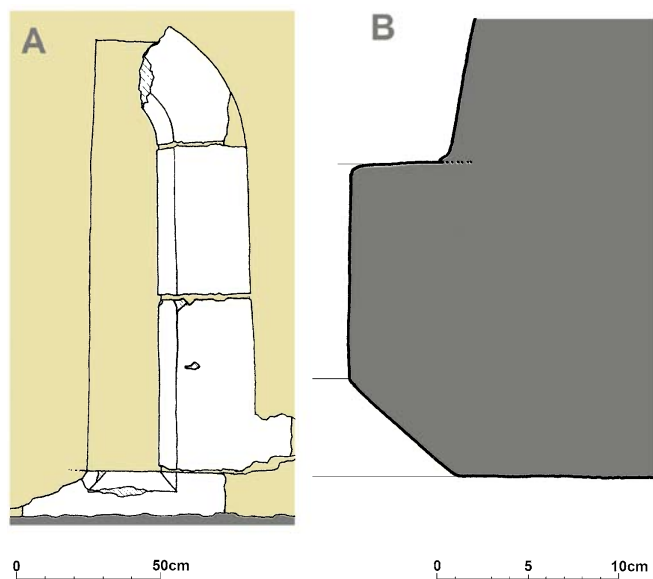
obsahuje i hrotitý vrchol portálu. Bloky jsou vůči sobě mírně posunuty (obr. 17/A, obr. 18/A). Zbylá část portálu je skryta pod podlahou pudy, kterou tvoří násyp nad klenbou arkádové chodby. Nízkým výřezem horní části portálu je možno nahlédnout do zčásti sutí zasypané niky s mělkým, cihelným záklenkem a svislými, půdorysně rovnoběžnými špaletami, budovanými z lomového kamene. Na ploše záklenku jsou dochovány zbytky hladké omítky.⁹⁾ V jižní špaletě je dochována mělká kapsa po závoře, její vnější vyústění má rozměry cca 30 x 20 cm, v protější špaletě jí odpovídá pouze drobný otvor nepravidelného utváření. Zadní část niky je vyplněna mladším zdivem – je zde k západu klesající, cihelná, segmentová klenbička, končící u svislé, cihelné příčky; vybouraným otvorem v ní je vidět do komínového prostoru. Na historické fotografii pořízené po požáru hradu v roce 1931, kde je zachycena tato partie bez zastřešení, je patrný další, zajímavý detail v dnes nepřístupném drobném prostoru pudy v jihozápadním koutě nádvoří (obr. 18). Nalevo od špalety stávajícího okna, osvětlujícího místnost 2. patra, jsou dochovány pozůstatky levé špalety v kameni sekaného ostění s okosenou hranou; pravá špaleta není patrna, snad s ní souvisí anomálie pod parapetem zmíněného okna. Plocha zazdivky mezi špaletou a anomálií byla vyplněna cihelným zdivem. V dolní části východního průčelí věže je opět patrný rozšířený sokl, situovaný v téměř stejné výšce, jako na západním průčelí. Je však krytý vrstvami interiérových omítek.

Stávající vertikální členění interiéru věže je pravděpodobně dílem druhé poloviny 17. století (obr. 14/A). Pro odhad starší situace máme k dispozici několik významných podkladů, které však nestačí k podrobnějšímu náhledu do předbarokní podoby věže, či stáří této stavby. Kompakt-

⁹⁾ Povrch omítky je hladký, nejsou zde patrné otisky dřevěného bednění.

Obr. 12: Buchlov – pohled na jižní stranu nádvoří jádra s vyznačením kamennými bloky armovaných nároží staršího objektu (červené šipky); žlutá šipka označuje polohu torza okenního otvoru z obr. 13, pohled od severozápadu, stav 2019.

Obr. 13: Buchlov – zaměření torza okenního ostění, dochovaného v nádvorní fasádě jižního křídla jádra: A – čelní pohled, B – vodorovný řez stojkou ostění.

ně působící hmota věže s rozšířeným soklem a kvádry armovanými nárožími působí dojmem jednotné výstavby po celé dochované výšce (s výjimkou horní partie ze smíšeného zdiva). Pokud bychom se chtěli vyslovit k předpokládanému stáří věže, musíme konstatovat, že zatím nemáme po ruce žádný přímý důkaz o tom, že by mohla pocházet z doby založení hradu, tedy z období 1. poloviny 13. století.¹⁰⁾ Dochované architektonické detaily věže se nehlasí k pozdně románskému tvarosloví, jaké známe z výše zkoumaných objektů brány a přilehlého objektu. Pokud

se jedná o portály s průběžným okosením hrany (to je patrné u ostění okénka 4. patra; ostění vstupu a sousedního okna (obr. 18/A, B) neznáme v plném rozsahu) ty by mohly pravděpodobně souviset s obdobně zdobenými prvky, dochovanými ve fragmentech v nádvořním průčelí objektu u brány (viz výše), či z vnějšího líce severního křídla jádra¹¹⁾. Tyto prvky jsou součástí rozsáhlé stavební aktivity, probíhající zde zřejmě od 60 – 70. let 13. století, spojené s osobou krále Přemysla Otakara II.¹²⁾ Tato rozsáhlá přestavba se zřejmě protáhla až do 14. století.

Je možné, že výstavba západní věže byla již součástí původního záměru a že nízká spodní část s odlišnou skladbou líců interiéru přízemí (viz výše) je starší, než zbylá část věže, jedná se však pou-

ze o spekulaci. Téměř s jistotou však můžeme tvrdit, že v pozdějším období, počínajícím ve 2. polovině 13. století, byla věž dostavěna.

Podle dochovaných pozůstatků fasádních otvorů jsme schopni pro širší období středověku rámcově určit vertikální členění interiéru věže (obr. 14/B). Vstup do věže můžeme ztotožnit s fragmentem vstupního portálu, dokumentovaného ve východní fasádě věže. Tento vstup nebyl opatřen vpadlinou pro padací můstek, přístupný byl jistě z podlahy pavlače, přiléhající ze strany nádvoří k východní fasádě věže, uzavírána byl výplní z vnitřní strany, kde jsou dochovány otvory po závoře. Vstup vedl do interiéru, osvětleného oknem, situovaným vedle zmíněného vstupu. Jestli byl prostor prosvětlen ještě dalšími okny, dnes nevíme. Podlaha prostoru ležela pravděpodobně někde v úrovni předpokládaného prahu vstupního portálu, maximální výšku místnosti můžeme odhadnout podle ústupku v šířce zdiva věže pod podlahou dnešního 3. patra. Byl-li prostor završen klenbou, či vodorovným stropem, nevíme.

Pod vstupní místností se nacházel cca 7 m vysoký prostor, bez viditelných stop jakýchkoliv otvorů. Nelze ovšem vyloučit existenci větracích okének v místech překrytých dnes omítkou, či v místech dnešního vstupu ve východní zdi. Dnešní podlahu tohoto prostoru tvoří rostlá skála, zjištěná dolní hrana interiérové omítky nasvědčuje tomu, že prostor byl ve spodní části vyplněn do výšky cca 2 m násypem, na kterém byla podlaha. Nevíme, ve které fázi stavebního vývoje věže vznikla tato úroveň podlahy, či kdy byly stěny prostoru opatřeny omítkami. Co se omítek týče, s velkou pravděpodobností pocházejí z mladší (ovšem předbarokní) stavební fáze, snad ještě středověké.

10) O. Pánek – J. Němec – Z. Gardavský, o. c. v pozn. 4, s. 1; dále např. D. Líbal, *Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek*. Praha 2001, s. 48.

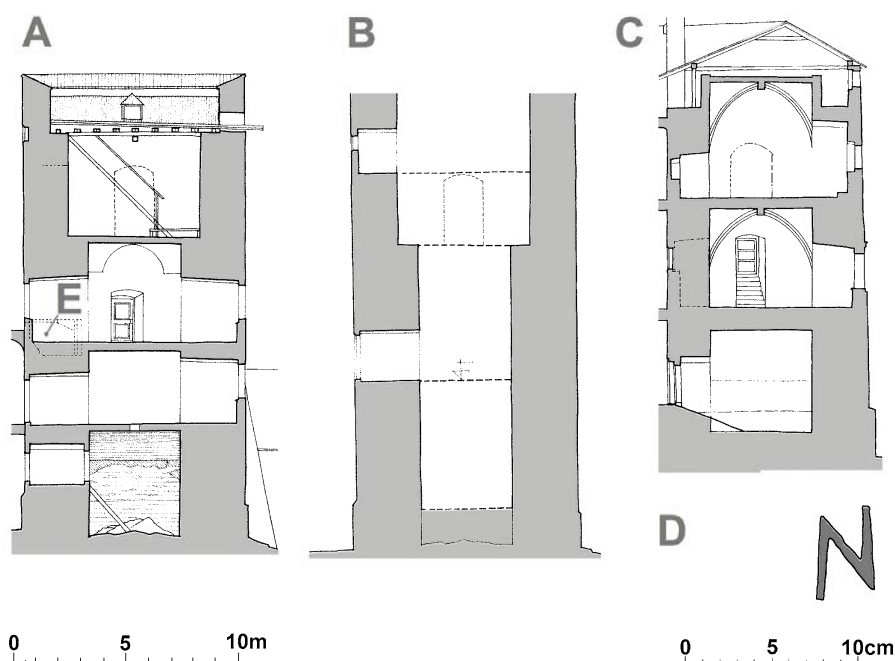
11) R. Vrla, *Poznámky ke stavebnímu vývoji severního traktu jádra hradu Buchlova*, *Průzkumy památek* XIX, č. 2, 2012, s. 185–209.

12) D. Janiš – R. Vrla a kol., *Hrady Zlínského kraje*. Lukov 2018, s. 67.

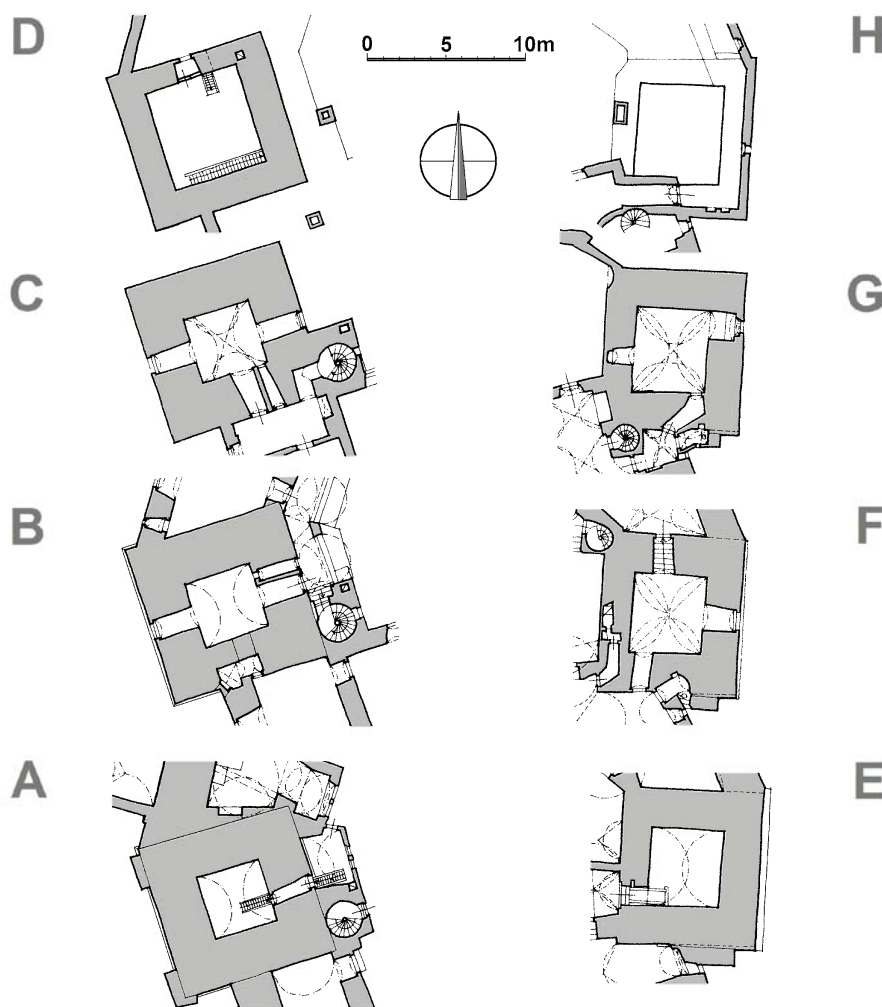

Nad vstupní místností byl situován prostor, jehož podlaha zřejmě ležela přibližně v úrovni ústupku v šířce zdiva věže, tedy v podstatě v úrovni podlahy dnešního 3. patra. Výšku prostoru dnes nedokážeme spolehlivě odhadnout, jeho zastropení lze teoreticky klást někde pod úroveň zaslepené okenní niky okénka ve východní zdi – stopy po něm však ve stávajícím zdivu nejsou patrné. Prostor předpokládaného předbarokního 2. patra věže byl opatřen interiérovými omítkami a osvětlen rozměrnou okenní nikou ze severní strany. Je možné, že zmíněná okenní nika je dílem pozdější, snad pozdně gotické přestavby a že prostor byl původně osvětlen okny menšími (pozůstatkem takového snad může být zmíněná anomálie v západní stěně interiéru – viz výše). Existenci někdejšího 3. patra dokládá pozůstatek okenní niky s dochovaným ostěním ve východní zdi; stěny interiéru však nesou stopy výrazných úprav a výše zmíněný ústupek v šířce zdiva, situovaný pod stávající střechou, je zřejmě pozdější úpravou.¹³⁾

Prostor předpokládaného někdejšího 3. patra západní věže byl pravděpodobně využíván k obytným účelům. Stávající výškové členění věže a její zapojení do přilehlých prostor hradního jádra je bezpochyby dílem novověku, přesněji je snad možno tuto radikální přestavbu vložit do období po polovině 17. století.¹⁴⁾ Tato úprava horní část věže zcela vyčlenila z obytných prostor a degradovala jej v obtížně přístupnou půdu bez možnosti širšího využití. Špatně dochované a málo čitelné situace na stěnách tohoto prostoru působí dojmem, jako by byly delší čas vystaveny vlivu povětrnosti, která by vážně poškodila úpravy povrchů; další závažné poškození prostoru přinesl požár hradu

Obr. 14: Buchlov: A – svislý řez západní věží, vedený ve směru východ – západ, s pohledem k jihu, současný stav; B – tentýž řez s rekonstrukcí možného stavu ve středověku; C – svislý řez východní věží, vedený ve směru východ – západ, s pohledem k severu, současný stav; D – kamenická značka na armatuře nároží západní věževěže; E – poloha původního vstupu do patra věže.

Obr. 15: Buchlov – půdorysy jednotlivých úrovní obou hranolových věží, současný stav; A – D západní věž; A – přízemí, B – 1. patro, C – 2. patro, D – 3. patro, E – H východní věž, E – přízemí, F – 1. patro, G – 2. patro, H – 3. patro.

13) Výmluvně o tom svědčí drobná okenní nika ve východním průčelí, jejíž vnitřní vyústění je v horní části tímto ústupkem odstraněno.

14) R. Vřla, o. c. v pozn. 6, s. 367.

Obr. 16: Buchlov – okénko ve východní fasádě západní věže, pohled od východu.

v roce 1932, po kterém byly provedeny četné maltové výpravky líců.¹⁵⁾

VÝCHODNÍ (ARCHIVNÍ) VĚŽ JÁDRA

Východní věž hradu Buchlova, respektive její torzo, se dnes pohledově téměř neuplatňuje. Při pozdně gotické přestavbě ve druhé půli 15. století byla snížena a její východní část (východní zeď a snad i přilehlé partie severní a jižní zdi) byly z velké části vystavěny znovu.¹⁶⁾ Oproti popsané západní věži však vykazuje další výrazné odlišnosti. Stavba samotná má obdélný půdorys o rozměrech cca 10 × 8,8 m (obr. 2/4, obr. 14/D, 15/E – H). Zatímco šířka severní a jižní zdi jsou téměř konstantní po celé zachované výšce (cca 2,5 m), zbylé zdi jsou užší. Západní dosahuje šířky jen cca 2 m, opačná, východní zeď je v úrovni přízemí širší (cca 2,5 m), vyšší partie jsou pak užší (cca 2,3–2,2 m), její vnější líc má mírně kónický průběh. Na vnějších fasádách věže nejsou stopy po rozšířeném soklu.¹⁷⁾ Interiér věže je

15) Na nejstarší vedutě hradu, pocházející z roku 1593 je zřejmě zachycena vysoká, stanová střecha, završující popisovanou západní věž. Na další vedutě z roku 1719 je věž zakryta jakousi nízkou (snad provizorní?) střechou ve tvaru komolého jehlanu. Je možné, že v období mezi vznikem těchto vyobrazení došlo ke zničení střechy věže a její pozdější náhradě provizoriem, je ovšem taky možné, že střecha byla později situována níže a stěny prostoru byly ataku povětrnosti vystaveny delší dobu. Obě veduty jsou publikovány R. Vrla – J. Novotný, *Jihovýchodní část opevnění hradu Buchlova*, in: *Castellologica bohemia* 11, Praha 2008, s. 437–455, s. 449, obr. 18, s. 452, obr. 2.

16) R. Vrla, o. c. v pozn. 11, s. 206.

horizontálně členěn na tři klenuté prostory (obr. 14/D). Přízemí je přístupné výpravným, leč poškozeným gotickým portálem ve východní zdi, přímo z nádvoří.¹⁸⁾ Prostor je druhotně prohloubený a zaklenutý, snad byl prosvětlen druhotně zaslepeným okénkem situovaným vedle vstupu. Obě místnosti, situované v prvním a druhém patře, jsou zaklenuty vždy jedním polem křížové žebrové klenby do kruhového svorníku se znakem pánů z Cimburka a osvětleny okny od východu. Obě místnosti mají ve svých západních zdech zaslepené okenní niky, u místnosti v 1. patře je dochováno a analyticky přiznáno i jeho ostění.¹⁹⁾ V 1. patře je rovněž přístupná část analyticky přiznané armatury jihozápadního nároží věže. Jedná se o osm kvádrů s hladce opracovanými stěnami, na jižní stěně druhého kvádru odspodu je dochována kamenická značka ve tvaru písmene „N“ (obr. 14/D). Na půdě je patrna upravená koruna sníženého zdíva věže a subtilní nástavba, kryjící horní část a rub klenby místnosti ve 2. patře.

Při snaze o identifikaci detailu či konstrukce, prokazatelně související s obdobím před a kolem poloviny 13. století, se zaměříme na již výše zmíněnou část nárožní armatury staré části věže. Nejstarším, podmíněně datovatelným prvkem v organizmu věže je kamenická značka ve tvaru písmene „N“, dochovaná na povrchu armovacího bloku jihozápadního nároží věže. Svým tvarem odpovídá značkám, zjištěným na pozdně románských prvcích cisterciáckého kláštera Velehrad.²⁰⁾ Vypovídací hodnota tohoto pozoruhodného detailu je však poněkud snížena jeho obecným tvarem.

Vznik výše zmíněného portálu vstupu do přízemí věže je možno klást až do pokročilé druhé poloviny 13. století.²¹⁾ V přístupných partiích zdíva však nejsou patrné přesvědčivé indicie, které by svědčily pro druhotné prořazení vstupu, či dodatečné osazení portálu. Vypovídací schopnost je zde však snížena pozdějšími úpravami. Do stejného období je kladeno i ostění okna v západní zdi místnosti v 1. patře.

Je tedy možné, že východní věž, zvaná též Archivní, byla budována již v době výstavby výše zmíněné brány a přilehlého objektu, tedy v době kolem poloviny 13. století. Na jejích starších částech, tedy západní, jižní a severní zdi, je dobře patrna anomálie v šířkách konstrukcí. Původní půdorysné utváření a polohu východní zdi věže dnes neznáme. Je možné, že spodní partie této zdi obsahuje starší konstrukce a že původní půdorys věže byl přibližně stejný, jako je tomu u dnešního torza, nelze však vyloučit ani jiné řešení.²²⁾

Jak už bylo konstatováno jinde, vstup v přízemí (byť možná zřízený později, v pokročilé 2. polovině 13. století),

17) Nebavíme se zde o soklu východní fasády, který je dílem pozdějších úprav.

18) K přesnějšímu popisu interiérů východní věže R. Vrla, o. c. v pozn. 11, s. 192, 193, 195, 196, 197 a 199.

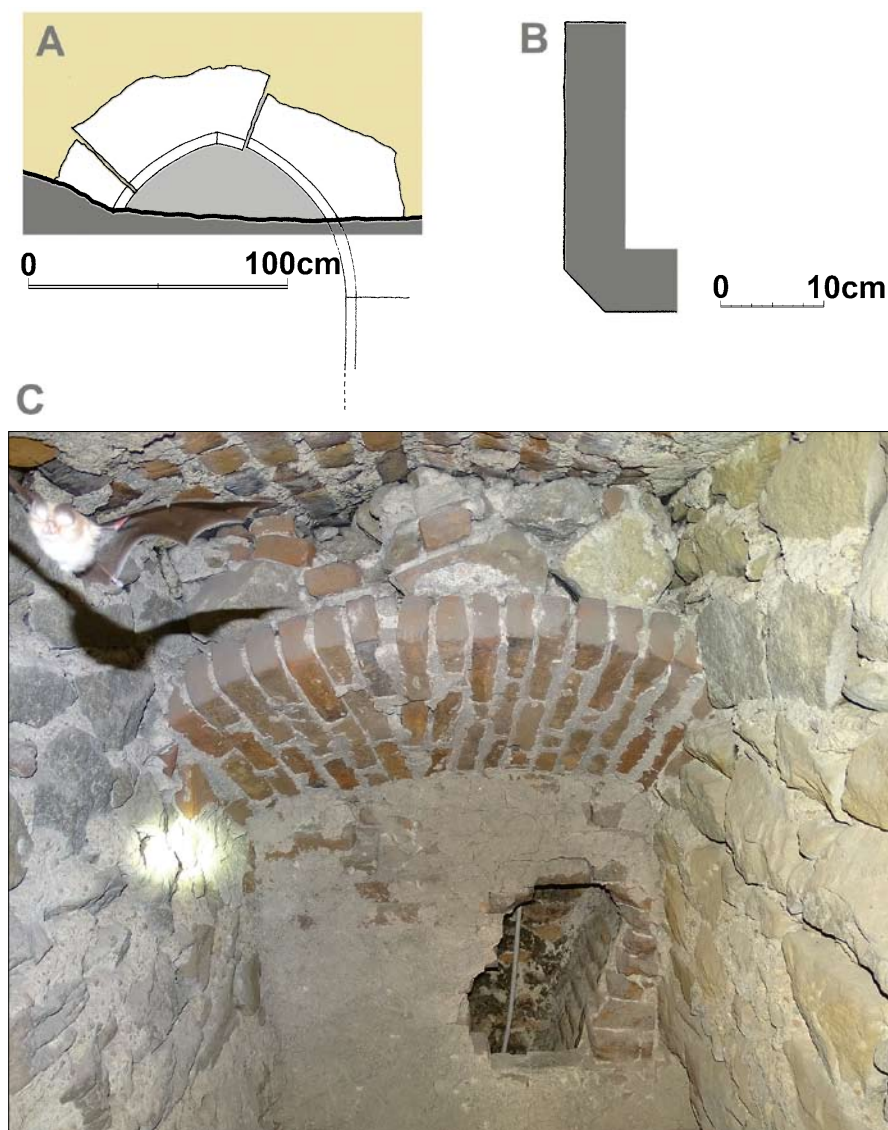
19) Tamtéž, s. 191, obr. 15/1.

20) M. Pojsl, *Velehrad, stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*. Brno 1990, s. 64, značky č. 81 a 82.

21) R. Vrla, o. c. v pozn. 11, s. 205.

22) V úvahu zde přichází například i možnost, že východní strana věže byla vybavena břitem a její půdorys byl tedy pětiboký; analogie pro věže takového půdorysu pro dané období z našich zemí neznáme, můžeme je však nalézt například v sousedním Rakousku (např. Schauenstein, Dobra, Buchenstein, Mollenburg ad.). Tento zajímavý problém však může vyřešit pouze případný archeologický výzkum.

Obr. 17: Buchlov – pozůstatek vstupu ve východní zdi západní věže; A – zaměření přístupné části ostění vstupu, pohled od východu; B – zaměření profilace přístupné části ostění vstupu; C – pohled do interiéru vstupní niky, pohled od východu, stav 2020 (srov. obr. 14/E).

může naznačovat obytnou funkci věže.²³⁾ Stávající vertikální členění interiéru věže je pozdně gotické, související s dvojitou přestavbou ve druhé polovině 15. století.²⁴⁾ Je však možné, že to navazuje na členění starší (viz okno v 1. patře).

ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ V CELKOVÉM KONTEXTU STAVEBNÍHO VÝVOJE HRADU V OBDOBÍ STŘEDOVĚKU

Ohledně geneze zmíněných konstrukcí je zde na místě zmínit dnes neprávem opomíjený materiál, zpracovaný SÚRPMO v roce 1976,²⁵⁾ přístupný dnes pouze v několika exemplářích strojopisu. Vznikl na základě průzkumů, prováděných na Buchlově v 60. a 70. letech 20. století

23) D. Janiš – R. Vřla a kol., o. c. v pozn. 12, s. 21 a 68; mezi příklady donjonů s přímými vstupy z nádvoří do přízemí je zde nesprávně uvedena i hranolová věž na hradě Zvíkově (srov. D. Menclová, České hrady I. Praha 1972, s. 102 a 214); za upozornění děkuji Jiřímu Varhaníkovi.

24) D. Janiš – R. Vřla a kol., o. c. v pozn. 12, s. 68.

25) O. Pánek – J. Němec – Z. Gardavský, o. c. v pozn. 4.

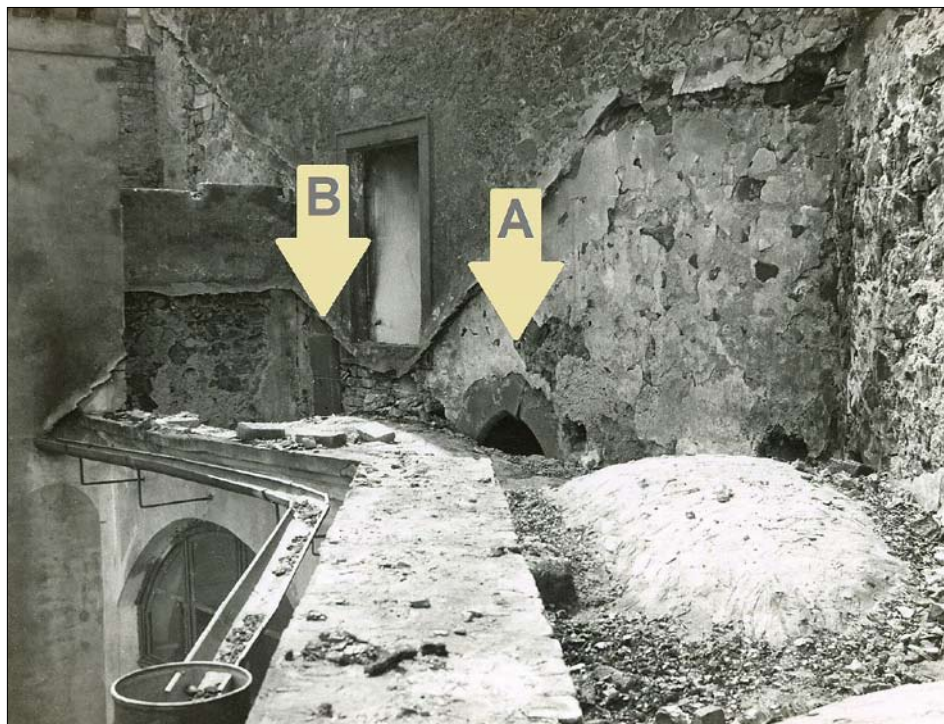
v rámci přípravy zamýšlených razantních stavebních úprav Kaplové věže. Jedná se o nejpodrobnější stať, zabývající se Kaplovou věží a některé závěry v ní uvedené jsou odlišné od závěrů, prezentovaných v tomto článku. I z tohoto důvodu je užitečné (alespoň ve stručnosti) obojí teze porovnat. Zdeněk Gardavský se v této rozsáhlé práci, na podkladě vlastních průzkumů (jak vyplývá z textu zmíněného materiálu, ty byly prováděny pouze v organizmu Kaplové věže), poměrně podrobně vyjadřuje ke stavebnímu vývoji Kaplové věže, ale i celého hradního jádra. Zmíněný autor v závěru uvažuje o tom, že nejstarším objektem z celého areálu jádra je zřejmě západní hranolová věž. K ní se přimykala severní hradba, stavěná současně s východní věží. Z té byla vystavěna jenom její spodní část – a to do výše přilehlé severní hradby. Teprve pak byla budována (rovněž v téže výšce) věž brány. Kvůli založení této brány ve svažitém terénu bylo její jižní průčelí vybaveno trojicí opěrných pilířů, založených v hloubce cca 275 cm na k jihu klesajícím skalním podloží.²⁶⁾ Na tento celek pak navázala jižní hradba s palácem. Teprve pak mělo dojít k výstavbě horní partie východní věže – s ponecháním vodorovného stupně

v jejím východním průčelí. Pak byla věž brány propojena parkánem s jihozápadním nárožím jádra. Z. Gardavský předpokládá vznik brány v 1. polovině 13. století, snad ve 40. letech; věž měla být původně dvoupodlažní s průjezdem v podzemí a obrannou plošinou v úrovni přízemí až dolní části dnešního 1. patra, s nezastropěným prostorem průjezdu. Výška objektu měla v této době dosahovat cca 10 m (jižní zeď, založená na klesajícím skalním podloží pak měla dosahovat cca 11,5 m²⁷⁾). Následně, po polovině 13. století (snad v 50. – 60. letech) měla být budována masivní přízdívka mezi pilíři jižního průčelí a vstupní věž měla být zvýšena až do úrovně parapetů dnešního 2. patra (o cca 4,2 m). Průjezd měl být v této fázi zaklenut do patek (jedna je zachována v severozápadním koutě); 1. patro věže bylo využito jako obranné a věž byla zastřešena.²⁸⁾ Zmíněná přízdívka jižní zdi Kaplové věže je tedy podle Z. Gardavského starší, než samotná architektura kaple; dále autor odmítá existenci dvojice velkých,

26) Tamtéž, s. 1.

27) Tamtéž, s. 1.

28) Tamtéž, s. 2, 93–96.

Obr. 18: Buchlov – část východního průčelí západní věže s pozůstatky středověkých otvorů v prostoru půdy, A – horní část vstupu do věže, B – pozůstatek ostění okenního otvoru; historická fotografie po požáru v roce 1931, pohled od severovýchodu (historický fotoarchiv NPÚ ÚOP v Brně).

kaplových oken v jižní zdi a předpokládá, že do interiéru kaple zde byla prolomena pouze 2 menší střílnová okna, oddělená zdí středního pilíře, ponechaného ze starší stavby.²⁹⁾ Další teze, týkající se stavby kaple samotné, zde nejsou zmíněny, protože předložený článek se jimi, ani kaplí samotnou, nezabývá.

Z uvedených závěrů Z. Gardavského lze spolehlivě vrátit kontinuitu zdiva, probíhajícího na severní straně mezi západní a Archivní věží; jeho východní i západní partie jsou prokazatelně dílem mladších stavebních etap.³⁰⁾ Totéž platí i o východní zdi Archivní věže, v jejíž armatuře jsou druhotně použité architektonické detaily.³¹⁾ Podle mého názoru lze za sporné mít i současné budování všech tří opěrných pilířů u jižní zdi Kaplové věže a též starobylost jižní přízdívky jižní zdi věže; proti prvnímu předpokladu svědčí odlišnost profilace soklových říms, proti druhému pak okénko v jižní zdi průjezdu, které lze těžko považovat za původní, resp. středověkou součást stavby, nemluvě o jeho nice v jižní přízdívce. Zde lze pouze litovat toho, že není k dispozici přesnější dokumentace nálezových situací, na základě kterých Z. Gardavský formuloval své teze.

Při úvahách o podobě (či plánované podobě) hradního jádra v období před polovinou 13. století narážíme neustále na nedostatek konkrétních informací. Architektura hradního jádra, jejíž součástí byl pravděpodobně i oblouk, armovaný kvádry s obloučkovým vlysem³²⁾ jistě za-

ujala vrchol skalního suku, jehož utváření bylo zřejmě složité. Snad později, možná v průběhu rozsáhlé stavební akce v období kolem poloviny 13. století, byla k jihovýchodnímu boku zmíněného suku přiložena výstavná brána, následně pak i objekt při jejím severozápadním nároží. Zmíněné staré hradní jádro bylo jistě vymezeno hradbou, jejíž zbytky lze tušit v obvodovém zdivu jádra dnešního, především na severní a jižní straně, je možné, že hradní palác byl už od počátku budován u severní hradby. Tento stav však máme za doložený teprve ve druhé polovině 13. století, kdy je hrad nákladně dostavován. Obdobně je tomu i s dvojicí hranolových věží. Zde je zajímavé jejich odlišné půdorysné utváření i absence rozšířeného soklu u Archivní věže. K úvaze se zde nabízí starší původ některých dochovaných konstrukcí toho-

to objektu.³³⁾ Na základě stávajících znalostí lze připustit, že tento významný královský hrad, založený v průběhu 1. poloviny 13. století, byl budován podle záměru, který byl realizován postupně, přičemž docházelo k jeho drobným i zásadnějším změnám. Je možné, že původní stavební záměr již počítal s existencí obou hranolových věží, situovaných na západním a východním okraji areálu jádra, propojených hradbami, uzavírajícími nádvoří. Jak už je naznačeno výše, k dobudování hradního jádra došlo snad až někdy v závěru 13. či v první půli 14. století.

Předkládaný článek přináší dokumentaci nově objevených detailů a situací, u dříve známých artefaktů pak jejich přesnější zaměření. Tyto dokumentace vznikly při provádění dílčích operativních průzkumů a dokumentací, či při zpracování výše zmíněného stavebněhistorického průzkumu. Na jejich základě pak bylo možno získat detailnější pohled na stavební vývoj hradu v průběhu 13. století, zpochybnit, či doplnit některé dříve vyřčené teze. Práce přináší též rozvíjení dalších úvah na dané téma a chce být užitečným východiskem pro další bádání.

*Tento článek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: **Nemovitě památky v ČR**, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury ČR na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.*

RADIM VRLA: NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV,
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVNÍŠTĚ V KROMĚŘÍŽI,
RIEGROVO NÁM. 3228/22, KROMĚŘÍŽ
VRLA.RADIM@NPU.CZ

29) Tamtéž, s. 2.

30) R. Vrla, o. c. v pozn. 11, s. 193.

31) Tamtéž, s. 187, obr. 4.

32) Např. B. Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska I (A-I). Praha 1994, s. 315; T. Durdík – P. Bolina, Středověké hrady v Čechách a na Moravě. Praha 2001, s. 149; D. Janiš – J. Kohoutek, Hrad Buchlov a jeho úloha ve fortifikačním a správním systému středověké východní Moravy, in: Slovácko XLIV, Uherské Hradiště 2002, s. 167–181, zde s. 171–172; nejnověji R. Vrla, o. c. v pozn. 6, s. 343.

33) V souvislosti s půdorysným utvářením Archivní věže srov. pozn. 22.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

- T. Durdík – P. Bolina, Středověké hrady v Čechách a na Moravě, Praha 2001
- D. Janiš – J. Kohoutek: Hrad Buchlov a jeho úloha ve fortifikačním a správním systému středověké východní Moravy, In: Slovácko XLIV., str. 167-181, Uherské Hradiště 2002
- D. Janiš – R. Vrla a kolektiv, Hrady Zlínského kraje, Lukov 2018
- J. Kohoutek, Hrady jihovýchodní Moravy, Zlín 1995
- J. Kohoutek – J. Novotný, Průzkumná sondáž v areálu hradu Buchlova (k. ú. Buchlovice, okr. Uherské Hradiště), In: Přehledy výzkumů, Brno 1986
- O. Pánek – J. Němec – Z. Gardavský, Hrad Buchlov, věž brány a kaple, SÚRPMO Brno, Olomouc, 1976 (strojopis práce uložen na SH Buchlov a NPÚ ÚOP v Kroměříži)
- J. Petrá, Státní hrad Buchlov, státní zámek Buchlovice, Brno 1968
- J. Petrá, Raněgotická kaple na hradě Buchlově, In: Monumentorum tutela 5, 1969 Brtaislava, s. 343 – 352
- J. Petrá, Státní hrad Buchlov. Dějiny, stavební a umělecký vývoj a význam hradního areálu, Brno 1982

- O. Piper, Österreichische Burgen 7, Wien 1909
- M. Plaček, Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí, Praha 2001
- M. Pojsl, Velehrad, stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera, Brno 1990
- K. Svoboda, Hrad Buchlov na Moravě, Buchlovice 1934
- A. Prokop, Markgrafschaft Mähren in kunstgeschichtlicher beziehung, Vídeň 1904
- B. Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska 1 (A-I), Praha 1994, s. 315
- R. Vrla, Poznámky ke stavebnímu vývoji severního traktu jádra hradu Buchlova, In: Průzkumy památek 2012/II, Praha 2012, s. 185 – 209
- R. Vrla, Hrad Buchlov, stavebněhistorický průzkum, I. stavební část, NPÚ ÚOP v Kroměříži 2020 (elaborát uložen na SH Buchlov, NPÚ ÚPS v Kroměříži a NPÚ ÚOP v Kroměříži)
- R. Vrla – J. Novotný: Jihovýchodní část opevnění hradu Buchlova, In: Castellologica bohemia 11, Praha 2008, s. 437 – 455D.

ZUR ÄLTESTEN GESTALT DER BURG BUCHLOV

Die landesfürstliche Burg Buchlov (Buchlau, Bez. Uherské Hradiště [Ungarisch-Hradisch]) ist in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts gegründet worden. Im Burgkern befinden sich bis heutzutage Bauten, die sich mit dieser Periode (bzw. mit der Zeit gegen Mitte des 13. Jahrhunderts) verbinden lassen. Im Rahmen der 2020 vollendeten bauhistorischen Untersuchung der Burg hat man die architektonischen Details im ursprünglichen Burgtor und dem anliegenden rechteckigen Objekt dokumentiert (Abb. 2/1, 2; Abb. 4; 8; 9). Diese Architekturdetails stammen aus der betreffenden Periode und sind in situ (außer der Konsole, s. Abb. 8) erhalten. Beide betreffenden Bauten befinden sich am südöstlichen Burgkernrand. Die Tordurchfahrt hatte in den Zwinger gemündet, dessen Wehrmauer später abgerissen wurde (Abb. 3). Der Torbau stand am Fuß eines Felsenhügels mit dem Burgkern, zu dessen Bebauung auch das erwähnte Objekt vom rechteckigen Grundriss angehörte.

Die ursprüngliche Gestalt des Burgkerns ist heute nicht genug bekannt, zu seiner architektonischen Ausstattung gehörte wohl auch der mit Bogenfries geschmückte Werksteinbogen an (Literatur zu ihm: s. Zit. in Anm. 32). Der primäre Kern war mit der Ringmauer umgeben, deren Reste sich im Umfassungsmauerwerk der heutigen Bebauung ahnen lassen (vor allem an der Nord- und Südseite); es ist nicht ausgeschlossen, dass der Palas sich an der Nordseite seit Anfang an befand. Teil der Ringmauer mögen auch zwei quadratische Türme in der westlichen und östlichen Stirn des Burgkerns gebildet haben. Sie sind jedoch über unterschiedlichen Grundrissen aufgebaut, der östliche (Archiv-) Turm hat nicht den verstärkten Sockel wie der westliche. Den älteren Ursprung des östlichen Turms möge das Steinmetzzeichen an einem Quader seiner Eckarmatur beweisen (s. Abb. 14/D). Die heutige Gestalt dieses Turms ist durch einen gründlichen spätgotischen Umbau beeinflusst, bei dem seine Ostseite völlig neu ausgebaut wurde. Es ist daher nicht ausgeschlossen, dass die Gestalt seiner Ostseite ursprünglich unterschiedlich war (auch ein fünfeckiger Grundriss wird alternativ in Frage genommen).

Anhand der bisherigen Kenntnis lässt es sich zustimmen, dass man diese bedeutende, in den 1220er-1230er Jahren gegründete landesfürstliche Burg nach einer Absicht ausbaute, die sukzessiv vollzogen wurde, wobei kleinere sowie grundsätzlichere Änderungen aufgenommen wurden. Es ist möglich, dass die ursprüngliche Bauabsicht mit Vorhandensein von beiden quadratischen, mit den den Burghof umfriedenden Wehrmauern verbundenen Türmen an der Ost- und Westseite des Burgkerns schon gerechnet hatte. Die Vervollendung des Burgkerns erfolgte wohl erst im ausgehenden 13. oder in der 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Buchlov (Buchlau, Bez. Uherské Hradiště [Ungarisch-Hradisch]), Gesamtansicht von Süden; die Silhouette der Burg dominiert die Masse des Burgkerns mit spätromanischen Bauten (Archiv der Verwaltung der Staatlichen Burg Buchlov, 2020).

Abb. 2: Buchlov, Burg; A – Burgkern, Grundriss vom Erdgeschoss, Baualtersplan der mittelalterlichen und renaissancezeitlichen Konstruktionen: a – spätromanische Phase (gegen Mitte des 13. Jahrhunderts); b – Gotik 1 (2. Hälfte des 13. – 1. Hälfte des 14. Jahrhunderts); c – Gotik 2 (Mitte des 14. – Mitte des 15. Jahrhunderts); d – Gotik 3 (1470er–1480er Jahre); e – Gotik 4 (um die Wende des 15. und 16. Jahrhunderts); f – Renaissance 1 (gegen Mitte des 16. Jahrhunderts); g – Renaissance 2 (Ende des 16.–1. Hälfte des 17. Jahrhunderts); h – spätere Konstruktionen; i – vorausgesetzte Linie der spätromanischen Wehrmauer bei der Westseite des Kapellenturms (s. Abb. 3). Weitere Burgkernanteile, die im Text erwähnt sind: 1 – Kapellenturm mit dem Tor; 2 – südöstliches Objekt; 3 – westlicher Turm; 4 – östlicher (Archiv-) Turm (alle Fotos und Zeichnungen R. Vrla 2021, falls nicht anders angegeben).

Abb. 3: Buchlov, Burg, Tordurchfahrt im Untergeschoss des Kapellenturms, Grundriss – Baualtersplan, Legende s. Abb. 2.

Abb. 4: Buchlov Burg, Tor. Bauaufnahme der architektonischen Details: A – Portal an der Ostseite, Ansicht von Osten; B – Portal an der Westseite, Ansicht von Westen; C – Profilierung der Torportalergewände; D – Profilierung des mit der Torportalarchitektur zusammenhängenden Sockelgesimses; Legende der Bezeichnung der Flächen – s. Abb. 8.

Abb. 5: Buchlov, Burg, westliches Torportal, südlicher Pfostensockel, Ansicht von Nordosten.

Abb. 6: Buchlov, Burg, Kapellenturm, untere Partie mit Tor, Ansicht von Südwesten, rechts drei Pfeiler an der südlichen Turmmauer (der mittlere ist vom späteren Zubau „verschlungen“), links im Durchblick durch die Öffnung im rezenten Strebepfeiler ist die untere Partie des Westportals des Tors sichtbar.

Abb. 7: Buchlov, Burg, Tordurchfahrt, Westportal, Ansicht von Nordosten, rechts in der Ecke eine Gewölbekonsolle, links in der Südmauer ein Fensterchen.

Abb. 8: Buchlov, Burg, Tordurchfahrt, Aufnahme der Gewölbekonsolle an der Westwand: A – Ansicht von Osten zu; B – Ansicht von Süden zu; Legende zu den Flächen: a – abgebrochenes Steinstück; b – geglättete und verwitterte Steinoberfläche; c – die aufgepeckte Oberfläche; d – Mörtel und Verputz; e – Mauerwerk, architektonische Details und Gelände im Schnitt.

Abb. 9: Buchlov, Burg; A – Burgkern, Südflügel, Obergeschoss, östliches Fenstergewände, Ansicht von Süden, heutiger Zustand mit analytischer Präsentation des Gewändes rund um das spätere Fenster herum; B – dasselbe Fenster, Gewändeprofilierung (östlicher Pfosten); C – zweiter Burghof, ein Block mit ähnlicher Profilierung, der sekundär einen Eck-

armaturteil bildet, Ansicht von Westen; Detailaufnahme – Deutung der Farbenbezeichnung s. Abb. 8.

Abb. 10: Buchlov, Burg, Südflügel, Südfassade, östliches Fenster im Obergeschoss, Detail des östlichen Gewändesockels (2020).

Abb. 11: Buchlov, Burg, Burgkern, Südfassade. Vereinfachte Bauaufnahme mit ersichtlich gemachten, im Text erwähnten Objekten: 1 – Tordurchfahrt im Untergeschoss des Kapellenturms; 2 – spätromantisches Objekt im Südflügel; 3 – Westturm; 4 – östlicher Turm; 5 – Stelle der stumpfwinkeligen Ecke.

Abb. 12: Buchlov, Burg, Burgkern, Hof südseite mit ersichtlich gemachten Steinblöcken der Eckarmatur des älteren Objekts (rote Pfeile); gelber Pfeil bezeichnet die Lage des Fensteröffnungstorsos aus der Abb. 13, Blick von Nordwesten (2019).

Abb. 13: Buchlov, Burg, Burgkern, Fenstergewände an der Hoffassade des Südflügels, Aufnahme: A – Frontansicht; B – horizontaler Schnitt über den Gewändepfosten.

Abb. 14: Buchlov, Burg; A – Westturm, vertikaler Schnitt in der Ost-West-Richtung mit Blick nach Süden, heutiger Zustand; B – derselbe Schnitt mit Rekonstruktionsversuch des möglichen Zustands im Mittelalter; C – Ost-

turm, vertikaler Schnitt in der Ost-West-Richtung mit Blick nach Norden, heutiger Zustand; D – Westturm, Eckarmaturquader, Steinmetzzeichen E – Rest nach dem Eingang.

Abb. 15: Buchlov, Burg, Grundrisse von einzelnen Geschossen von beiden quadratischen Türmen, heutiger Zustand: A-D Westturm, A – Erdgeschoss; B – 1. Obergeschoss; C – 2. Obergeschoss; D – 3. Obergeschoss; E-H Ostturm, E – Erdgeschoss; F – 1. Obergeschoss; G – 2. Obergeschoss; H – 3. Obergeschoss.

Abb. 16: Buchlov, Burg, Westturm, Ostfassade, Fensterchen, Ansicht von Osten zu.

Abb. 17: Buchlov, Burg, Westturm, Ostmauer, Rest nach dem Eingang: A – Aufnahme des zugänglichen Gewändeteils, Ansicht von Osten; B – Aufnahme der Profilierung des zugänglichen Eingangsgewändeteils; C – Blick in die Eingangsnische, Ansicht von Osten (2020).

Abb. 18: Buchlov, Burg, Westturm, Dachraum, Teil der Ostfassade mit Resten nach den mittelalterlichen Öffnungen: A – Turmeingang, Oberteil; B – Rest eines Fenstergewändes, historisches Foto nach dem Brand im Jahr 1931, Ansicht von Nordosten (NPÚ ÚOP [Nationalinstitut für Denkmalpflege, Facharbeitsstelle] in Brno, historisches Fotoarchiv).